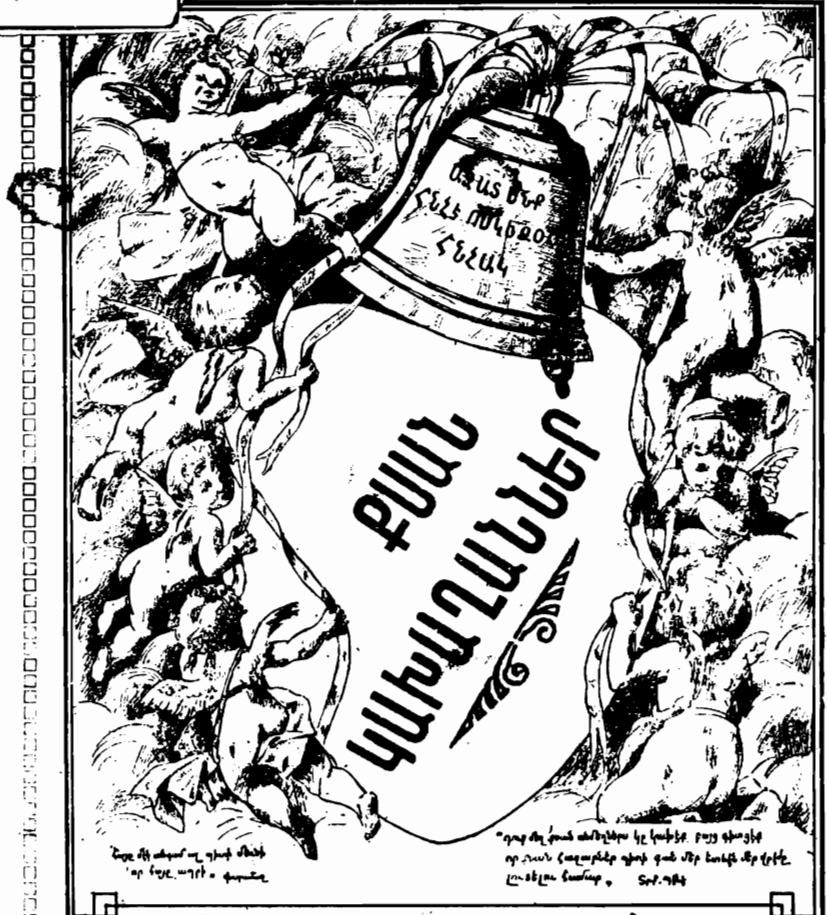

1921 — 16360

Մեր ակնարկը որ, Ա. Գրառեղծ
Կ. Ն. Ի. Երև. Բարձր

Թի- 14. — Հրատ. Ս. Դ. Հնչ. Կառ. Այեր. Երջ. Գրք. Յ-նչ. Ե

ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ

ՆԻԷՐ՝ 1915 Յունիս 2/15 ին

Կ. Պօլսոյ մեջ կախաղան

բարձրացող քան Ս. Դ.

Հնչակեան ընկեր-

անու յիւս-

տակին

Տ Պ Ա Ր Ա Ն

ՆԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԱՅԱՍՏԱՆ. Ի

Փ Ր Ա Վ Ի Տ Է Ն Ս

1916

ՔՍԱՆ Ս. Դ. ՀՆԶ. ԴԻԻՑԱԶՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

Ե Ի

ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ

ՆԱՀԱՏԱԿ ԸՆԿԵՐՆԵՐ,

Ձեր անփառունակ շիրիմներուն վրայ, փոխան յուս
 արձանի, Սօցիալ Դեմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան
 Ամերիկայի Շրջանակս կը դնէ այս խնկաբոյր փունջը—
 հասօրը — ի յարգանս ձեր սարելիցին:

**Ս. Դ. ՀՆԶ. ԿՈՒՍ. ԱՄԵՐ.Ի ՇՐՋԱՆԻ
 ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ**

1916, Յունիս 2/15

Փրսվիսենս

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԲԱԺԻՆ ՄԸ 20 ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

1915, Յունիս 2/15:

Այս սէ, քստմնասարսուռ օրւան արիւնազանգ տարեդարձն է այսօր. Կ. Պօլսոյ մէջ կախւած քսան Ս. Դ. Հնչակեաններու, Հայ Յեղափոխութեան ռահվիրաներու տարեդարձը, որոնց սուրբ արիւնովը անգամ մ'ալ ներկեցաւ բռնապետութիւնը յաւերժացընող կոթողները: Թիւրք կառավարութիւնը իր արդէն այնքան արիւնով շողախւած արքայական պատմունճանը հրաշալի, փառաւոր չհամարելով՝ քսան պատական կեանքերու արիւնովն ալ գունաւորեց հանդիսաւոր կերպով:

Այդ արեան դրոշմը անջնջելի պիտի մնայ իր ճակտին...:

Այո՛, անցեալ տարի այս օրն էր, որ հեռագիրը գուժեց մեր քսան ընկերներու կախազան բարձրանալը՝ Իթթիհատ կոչւած աւազակ ոճրագործներու կողմէ:

Քսան հոգի կախւած... ասիկա արդէն պատերազմի յայտարարութիւնն էր Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան դէմ, որուն

յաջորդեց, քիչ յետոյ, ամբողջ Հայութեան դէմ:

Մենք արդէն արիւնի և ջարդի այս քաղաքականութենէն տարբեր քաղաքականութիւն մը չէինք սպասեր Հայկական գոյութեան դէմ դաւադրող արիւնոուշտ իթթիհատէն: Իր տիրապետութեան կարծ և սակայն ոճիրներով հարուստ շրջանը ամենապերճախօս ապացոյցն է իր հետապնդած քաղաքականութեան:

— «Անկախ եւ ինքնավար Հայաստան մը կազմելու եւ կայսերական երկիրներէն մաս մը օսմանեան կառավարութենէն անջատելու» ամբաստանութեամբ մեր քսան ընկերները կախաղան բարձրացնելով ի՞նչ ըսել կուզէր իթթիհատը Ս. Գ. Հնչակեան կուսակցութեան, այն կուսակցութեան՝ որ իր կոչերով, բեմերով իր դիւային ծրագիրները մերկացուց և Հայաստանի ինքնավարութեան պահանջը բանաձևեց:

Այդ կախաղաններով անիկա սպառնաց, որ Ս. Գ. Հնչակեան կուսակցութիւնը՝ հաւաքարիմ Հայ ժողովուրդի շահին՝ երեսուն տարիներէ ի վեր անվհատօրէն քալած ընդվզումի, ըմբոստութեան և յեղափոխական ուղիէն դուրս գայ, հաշտի իր քաղաքականութեան հետ և լռէ այլոց նման, որովհետև քաջ գիտէր որ իր «թեմամիները միայն Ս. Գ. Հնչակեանցներն են, զանոնք ալ տէրօրներով, սպառնալիքներով եւ կախաղաններով պէտք է լռեցնել»:

Եւ սկսան կախաղանները:

Բարձրացան անոնց կատարներուն վրայ քսան Հնչակեաններ. քսանն ալ յեղափոխական խօսքի ու գրչի, գաղափարի ու գործի իտիալական տիպարներ, տանջւողներու դատին ներկած հոգիներ:

Այս հարւածը թէև ծանր էր, բայց ոչ յուսահատեցնող, մահացնող և ընկրկող:

Ս. Գ. Հնչակեան կուսակցութիւնը 20 կեանքերու կախաղան բարձրանալովը կանգ չառաւ սակայն, պատնէշէն վար չիջաւ, այլ ընդհակառակը, անով աւելի փառաւոր էջեր գրաւելով յեղափոխական պատմութեան մէջ, հերոսներու փառաւոր անւանց շարքը

աւելի երկարացուց և ոգևորւած աւելի ուժգին թափով անհաշտ կռիւ մղել ուխտեց Իթթիհատ բռնապետութեան դէմ՝ Հայ ժողովուրդի Ազատութեան համար: Այն վրիժառու ձայնը, որ լսեց Իթթիհատ կառավարութիւնը, անտարակոյս, սարսռաց, գունատեցաւ, այն ձայնը.— «ԴՈՒՔ ՄԵՉ՝ ՔՍԱՆ ԱՆՄԵՂՆԵՐՍ՝ ՈՐ ԿՐ ԿԱԻԷՔ, ԳԻՏՏԷՔ ԹԷ ՄԵՐ ԵՏԵԻԷՆ ՔՍԱՆ ՀԱԶԱՐՆԵՐ ՊԻՏԻ ԳԱՆ ՄԵՐ ՎՐԷԺԸ ԼՈՒԾԵԼՈՒ», բռնակալութեան ճանկերուն տակ հեծեծող թշուառ ժողովուրդի ազդակն էր. կռիւի կոչն էր Հայութեան դարաւոր թշնամիին դէմ.

Եւ այդ կռիւի կոչին արձագանգը այսօր կուգայ Կովկասի սահմանէն, յեղափոխական երիտասարդութեան դաշոյնի ծայրէն:

Երէկ Իթթիհատ կառավարութիւնը միայն Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան դէմ կռիւ յայտարարած էր, իսկ այսօր՝ հանուր Հայութեան դէմ: Նա իր կատաղութեան գագաթնակէտին հասած՝ այսօր կաւերէ, կը քանդէ, կը կոտորէ առանց աջ ու ահեակ դիտելու, առանց խտրութիւն դնելու սեռի և տարիքի մէջ: Թո՛ղ կատաղութեան ժահրը թափէ անպաշտպան Հայութեան զլխին, զայն գերեզմանել ճարտարւորի, սակայն մենք վստահ ենք որ անիկա չպիտի յաջողի, այսօր անոր օրերը համրւած են, վաղը կամ միւս օր Հայ ռազմիկները հանդիսաւորապէս զինքը պիտի թաղեն Հայութեան համար փորած իր փոսին մէջ: Քսան կախաղաններ Պօլսոյ մէջ...:

Անցեալ տարի այս օրն էր, որ անոնք ինքնավար Հայաստանի անդրանիկ մարտիրոսները եղան կառափնատին վրայ ոճրագործ Իթթիհատի տւած մահավճիռով:

Այսօր Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ամբրիկայի Շըրջանակը՝ որպէս յարգանքի բաժին՝ ընկերներու անփառունակ շիրիմներուն վրայ այս խնկարոյր փունջը—հատորը—կը դնէ, ներփակ իրենց լուսանկարներով. շատ համառօտ կենսագրական գծերով և նահատակ ընկերներու նւիրւած յօդւածներով: Այս հատորին—փունջին—մէջ ոչ ոք փորձած է լիաէատար կենսագրութիւնը

զրել ու է մէկ ընկերոջ, որովհետև անոնց լիակատար կենսա-
զրուութիւնը զրել կը նշանակէ Հայ Յեղափոխութեան պատմու-
թիւնը զրի առնել ընդհանրապէս՝ իսկ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակ-
ցութեանը՝ մասնաւորապէս:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Ս. Դ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ,

Անվեհեր ու քաջակորով յառաջ քալենք, միշտ յառաջ,
առանց ետ նայելու, և յուզած ու ցաւատանջ սրտի սիրով խո-
նարհեցնենք մեր զլուխները իթթիհատի կախած 20 հերոսներու
չիրիմներուն վրայ անգամ մ'ալ կրկնելով մեր ուխտը.

— Նահատակ ընկերներ, Ձեզ թո՛ղ ըլլայ փառքը և մեզ՝
նւիրական պարտականութիւնը, առնելու համար Ձեր վրէժը:

Յարգանք Ձեզ բոլորիդ, նահատակ ընկերներ:

ՆԱՀԱՏԱԿ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

Յունիս 15էն 16 (Ճ. Ե.) լուսնալու գիշերը՝ պատերազմական
աօտանի վճիռով, Պօլիս Պայագիթի հրապարակը կախաղան հան-
ւեցան հետեւեալ ընկերները:

ՓԱՐԱՄԱՋ

ՎԱՆԻԿ

ԹՈՒՐԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՏՈՒՐ. ԳԷՆԷԷ

ԱՐԱՄ ԱԶԸԳՊԱՇԵԱՆ

ՀՐԱՆՏ ԲԵՂԱՎԵԱՆ

ԵՐԻԱՆԳ ԹՕՓՈՒՋԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԲԷՐԴԱԶԱՐԵԱՆ

ԻՌՎՄԱՍ ՎԱՀԱՆ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՄՈՒՐԱՏ ԴԱԶԱՐԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ԳԷՇԻՇԵԱՆ

ՍՄԲԱՏ ԳԼԸՃԵԱՆ

ԱՐԱՀԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՄԿՐՏԷՋ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՅԱԿՈՒ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՊՅՂՈՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԵՐԵՄԻԱ ՄԱԹՈՍԵԱՆ

ԳԱԲԵԿ ԳՅՈԱՃԵԱՆ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Ռուսական զբաւումէն առաջ Վանի բանօրին մեզ խեղդամահ
եկած ընկերներու անուցները:

ԱՄԹ

ԱՔՐԱՀԱՄ ԲՐՈՒՏԵԱՆ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՍՕԼԱԽԵԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՆԹԷԱՆ

Զ Ա Յ Ե Ր ...

ՊՕԼՍՈՅ ՀՆԶԱԿԵԱՆ 20 ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

Խաւար որջին մեջ դահիսին մարդասանձ,
Ո՛վ կենսունակ ու շուսասփիռ Հայորդիք,
Հերոսաբար եւ անտրտունջ, չեղա՛ք շաց,
Նենգօրէն երբ ոչորեցին կապը պիրկ:

Մահաշշուկ կառափնասի սակ ձողին,
Անվերապահ քաղձանկները Ձեր ցեղին
Գոռացիք դուք՝ խիզախօրէն, անվնեւ,
Ու փակեցիք այժերը Ձեր առ եթեր:

Անշնչացած դիակներնուդ շուրջ յսկարձ,
Բոցանշոյջ փայլասակեց հուր ու կայծ,
Ու հուրն էր ա՛յդ, կայծը կարմիր կրակ,
Որ պաշտեցինք, պաշտեմք պիտի, որ քանկ է:

Հո՛ն, ուր տիք մեկնուովի ժուր հրածեչս,
Խորան մը կայ... Աւիրումի՛... շուսակեռս,
Հո՛ն, ուր բուռ Ձեր վերջին շունչն այնքան հեշտ,
Կայ ուղի մը՝ Գաղափարի յննակեռ:

Ուղին փշոտ, ուր ունեցա՛ք անոյց վազք,
Կոխոսած են քոչոր զկար ստուկ ազգք,
Բայց Ձեր կորով, արիութիւն, Ձեր դուազ,
Խիստ հազադեպ պատմութեանց մեջ մենք գտանք:

Դուք Ջահերն էք արարչութեան՝ մեզ ընծայ,
Ազգը թշառ Ձեզմով միայն պիտ ցնծայ,
Սիւներն էք դուք հաւաստին վեհ, շուսերանգ,
Դուք մեզ տիք կենդանութիւն, յոյս եւ կեանք:

ԿԵ-ԸԵՆԵՏ

ԿԱՐԱՊԵՏ Գ. ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ

Փ Ա Ր Ա Մ Ա Ջ

(Կենսագրական համառոտ ծանօթութիւն)

Փ Ա Ր Ա Մ Ա Ջ

(Մասթէոս Սարգիսեան)

Գողթնեաց գաւառի Մեղրի գիւղից: Իսկական անունն էր Մատթէոս Սարգիսեան: Տաճկաստանու ապրում էր՝ Ռոտոսթոցի ՀԱՄԲԱՐ, ՁՈՒՄ ԿՐԻԳՈՐԵԱՆ անունով:

Կրել ՓԱՐԱՄԱՋի կենսագրու թիւնը՝ կը նշանակէ պատմել Հայ Յեղափոխութեան պատմութիւնը ընդհանրապէս, Սօցիալ Դէմօքրատ Հնչակեան Կուսակցութեանը՝ մասնաւորապէս:

Մեր վերածննդը կեանքի բոլոր ուրախ և տխուր փուլերի մէջ՝ նա որոշեալ, փառաւոր բաժին ունի:

Զկայ Հայ Պայքարի շրջանի մէջ մի էջ, որ՝ ՓԱՐԱՄԱՋի շունչը, նրա եռանդը, խանդավառութիւնը, իրական գործակցութիւնը իր վճռական դերը ունեցած չլինի:

Բերլինի դաշնադրութեան 61րդ յօդուածը, ո՛չ միայն մնացել էր անխրագործելի, այլ և Կերմանական դիւանագիտութիւնը, դեռ 1882ին Թիւրքիային ապահովել էր, որ նա մեռած տառ էլ կը մնար:

Դուլցիներօյի խնդիրը այդ պայմանով էր կարգադրւած:

Մերունի Գլագոտոնը իր վերջին բողոքագիր—ծանուցագիրը տւած էր. «մեն ինչ մնացել էր առանց դրական արդիւնքի»:

Սուլթան Համիտը իր հայաջինջ քաղաքականութիւնը սկզբնաւորել, սիստէմաթիք գործադրութեան մէջ էր դրել:

Հայաստանը, Հայ Ազգը տառապանքի, խողխողումի, բնաջնջումի գործողութեան մէջ էին դրուել:

Մայր Հայրենիքի մէջ՝ հայ ժողովուրդի չարչարանքը, նրա բազմադիմի ցաւերը ծնել էին անկախ ոգիներ, ազատասէր, բռնութեան լծին յիւսնակերպող երիտասարդներ:

Սրանք խմբակներ կազմելով՝ լեռները, Բարձունքներն էին ապաստանած և հայ ընդդիմադրական, պայքարող, մարտական ոգին կազմակերպած :

Հայ լեռները, ձորերը, գետերը, հայ երկիրնքը նոր կեանքի չեմբին էին կանգնած :

Կ. Պօլսոյ և ծովեզերեայ տ'յլ քաղաքների մէջ, հայ երիտասարդութեան «գաւառացի» մասը սկսել էր մտմտուքի մէջ ընկնել. նա փնտռում էր ուղին, շարժելու կամէութիւն էր ցոյց տալիս :

Այլ էր տեսարանը Կովկասի մէջ : Այնտեղ ամեն ինչ հայկական էր. ամեն քայլափոխի Հայի անհուն տառապանքը արձանացած, կարկառուն ձևեր էր առած. զուլումի աշխարհից գունդագունդ փախչողները կենդանի վկաներ էին. նրանք պատմում, ձայնի ալիքներին էին տալիս իրենց ցաւը, իղձը : Նրանք մատնանիշում էին ձեռքը, որ իրենց վրան էր բարձրացել և սպանել աշխատում :

Կար այնտեղ կորովալից զարգացած երիտասարդութիւն. նա տոգորւած էր ժամանակակից գաղափարներով, գիտէր կեանքի արժէքը, հասկացել էր պարտականութեան չափը, սահմանը : Նա առողջ, անձնէր էր, ժողովրդական խաւերից բղխած : Նա քաղաքական, տնտեսական, համեմատական ապահովութիւն էր վայելում, միջոյ ունէր աւելի լայն չափերով պարապելու տաճկահայ տառապանքով, ա'յն Դատով, որ իրենն էլ էր :

Կովկասը եթէ Մայր Հայրենիքից արհեստական սահմաններով էր բաժանւած, բայց բարոյապէս, մտաւորապէս չէր դադարում միութիւն, ամբողջութիւն կազմելուց : Նա ապահով վայրի մէջ՝ հարազատ շարունակութիւնն էր չլթայի օղակներին մէջ գալարող իր եղբայրների, արիւնակիցների :

Ու կովկասը, նրա խորհող, բանիմաց, զգայուն երիտասարդութիւնը մտաւ պատմական երկունքի մէջ :

Ամեն ինչ ինքնաբերաբար, ինքնարուզիս էր, արդիւնք հայ յառաջադէմ կեանքի :

Չկար քաղաք, մանաւանդ Տաճկաստանի սահմանների սոս եղող, — Երեւան, Աղէքսանդրապօլ, Ղարս, Սարի-Ղամիշ, Հին-Նախիջևան, Էտլի, — որ իր տեղական խմբային կազմակերպութիւնը ունեցած չլինէր :

Վայոց Ձորի (Դարալագեազ) լեռնական գիւղացիներն ան-

գամ խմբակցութիւններ էին կազմած: Բոլորի էլ նպատակն էր Տաճկա-Հայաստանի ազատագրութեան սուրբ, պատմական, նւիրական Գործը:

Ամեն ինչ խառն ի խուռն էր: Ոգեւորութիւնը, եռանդը՝ բոլորի շարժիչ ուժը:

Դա ժողովրդների զարթօնքի տարերային հոսանքը, առաջին շրջանն էր:

ՓԱՐԱՄԱՋը պատմական այդ ուղիւ արդիւնքն էր:

Նրա գործօն, բնակսնից ըմբոստ ոգին այլևս իրեն հանգիստ չի տալիս:

Հակառակ իր ծնողների թախանձանքին, իր ուսուցիչներէ պնդումներին՝ նա թողնում է Ս. Էջմիածնայ Գէորգեան ձեմարանի չորրորդ դասարանը, և մտնում է նոր հոսանքի մէջ:

1884-ի գարնանը՝ նա երևում է Հին-Նախիջևեանի մէջ: Քաղաքի երիտասարդութիւնը՝ ծածուկ ժողովներ կազմելով, ազահութեամբ լսում էր նրա դասախօսութիւնները: Դասախօսը համակ բոց, կրակ էր. նա բոլորի սիրտը իր հետ ունէր:

Այդ ժամանակ, ընկեր Սապահ-Գիւլեանը, զեռ հազիւ 21 տարեկան, Թիֆլիզի Ներսէսեան Դպրանոցը աւարտած՝ Հին-Նախիջևեանի հայ երկսեռ դպրոցների տեսչութիւնն էր վարում:

Երկու ընկերների առաջին ծանօթութիւնը այնտեղ է կատարուում:

Ընկեր Սապահ-Գիւլեանը Փարամազին ուղարկում է Ջահուկ, ուսուցչութեան պաշտօնով. բայց հազիւ սէկ ամիս անցած, Փարամազը վերադառնում է և վճռաբար որոշում է Պարսկաստան անցնել՝ Տաճկաստան երթալու նպատակով:

Դալիս է 1887ը: Հնչակեան կուսակցութեան հիմնադրութեան թւականը:

Ատրպատականը. ՓԱՐԱՄԱՋի ձեռքով պատրաստած, կազմակերպւած, առաջին անգամից, յեղափոխական ընդհանուր շրջաթայի մի օղակը եղաւ: Դա արդիւնք էր Փարամազի ջանքերի: Հնչակեան կուսակցութեան հիմնաքարը, այդ շրջանի մէջ, նա կրդրել:

Փարամազի մի ոտքը կովկաս է, միւրը՝ Պարսկաստան:

Նրա այդ ժամանակւայ գրութիւնները զմայելի ին:

1895—1897 շարագուշակ թւականն է: ՓԱՐԱՄԱՋը իր խըմբերի գլուխը անցնելով՝ 13 անեղ ճակատամարտներից յետոյ՝ մլտ-

է իր ընկերներով (Ազատ Ոստանիկը մէկն էր իր զինւորներէն),
դասաւարտուում է կախադանի: Ազատուում է Ռուսաց և Ֆրանսիա-
կան կառավարութեանց տեղական ներկայացուցիչների ազդու մի-
ջամտութեան շնորհիւ: Փարամազի այդ ժամանակւայ արտասա-
նած ճառը կը մնայ մի գլուխ-գործոց՝ Հայ յեղափոխական պատ-
մութեան էջերի մէջ: Պատմական այդ դրւագը մեր միւս նահա-
տակ Ասօն արձանագրել է իր «Դասասան» անունով գրքոյկի մէջ:

Փարամազ ուղարկուում է Ռուսաստան, բանտարկուում է, ա-
զատ է արձակուում: իր գործունէութիւնը շարունակուում է:

Եթէ 1887 ին ծնւել էր Հնչակեան Կուսակցութիւնը, 1899 ին
նա վերածնւել էր: Այդ վերածնունդի մէջ էլ որոշեալ և մեծ
բաժին ունի Փարամազը:

Գօլիցիներն չըջանն է:

Քլուում են հայ եկեղեցական, դպրոցական կալւածները:

Փարամազը Բագուից ճանապարհ է ընկնում, անցնում է մի
քանի հազար հոգուց բաղկացած պատգամաւորութեան գլուխը՝
Ս. Էլմիածին, Հայրիկի առաջն է կանգնում և արհասանում ընդ-
դիւնութեան պահանջազիրը՝ յանուն Հնչակեան Կուսակցութեան, յա-
նուն ամբողջ Հայ Ազգի: Փարամազը, ժողովրդական այդ հոեոե-
րը, հայ Դանտօնը, նա այդ ճառի մէջն է՝ թեւերը, կուրծքը,
սիրտն ու հոգին բացած . . . :

Եկեղեցական, դպրոցական գոյքերի յափշտակութեան առթիւ
առաջ եկած ընդհարումների, կռիւների մէջ՝ Փարամազի սխրա-
գործութիւնները միայն սքանչացում կարող են բերել: Նա ամե-
նուրեք է թռչած:

Գօլիցիները երգում է մի հայ չի թողնել Կովկասի մէջ և բո-
լորին թուրքիստան փոխադրել:

Ու Փարամազը կազմակերպում է Գօլիցիների աշխարհազորդ-
տեառօրական գործը, որ հայ յեղափոխական կեանքի մէջ կը մնայ
մի անթառամ էջ:

Սկսում է Հայ-Թաթարական կռիւը: Շուշիի, Չանգեզուրի
չըջանների հրամանատարը Փարամազն է:

Հայ հերոսական կուրի այդ դրւագի մէջ՝ ժողովրդական ճըշ-
մարիտ հերոս է նա դառնում: Նա ո՛չ միայն հազարաւորների
կեանքն է փրկում, թշնամուն ջախջախում, այլ իր մեծահոգու-
թեան, իր տղամարդութեան պատճառով՝ յարգուում է նո՛յն իսկ